

J e r e n t e

A földrajztudomány helyzetéről.I. A földrajztudomány helyzete a felszabadulás előtt.

A hazai földrajztudomány a felszabadulás előtt a nyugati burzsoá - főleg a német és amerikai - földrajzi iskolák befolyása alatt állt.

Az egységes földrajztudomány álláspontján volt, a természeti földrajz volt a központban. Ennek mellékhatásai voltak az emberi, társadalmi, erkölcsességekkel foglalkozó tudományágak, a burzsoá geográfia keretében a kibontakozott, a.m. emberföldrajz, kereskedelmi és gazdasági földrajz. A gazdasági földrajzot az emberföldrajz részének tekintették, de még nem a nagyobb kemény emberföldrajzot sem ismerték el külön tudományként, hanem a természeti földrajzzal együtt ez képezte a burzsoá földrajzot.

A felszabadulás előtti magyar "egységes" földrajz tevékenységében a különböző burzsoá irányzatok közül a burzsoá nacionalizmus, részben pedig az utóbbi években a német fasizmus szolgálatában álló geopolitikai irányzat éreztette hatását. A földrajzi kutatómunkának a két világháború között nem volt anyagi bázisa, nem volt semmilyen terve sem, amely szerint a kutatásokat folytatták. A földrajzi kutatómunka az egyetemek földrajzi tanszékeire korlátozódott. A kutatók - saját érdeklődési körüknek megfelelően - az országnak csak egyes területeit vizsgálták, anélkül, hogy az egész ország földrajzi felkutatását tervbe tudták volna venni. A kutatások nagyrészt természeti földrajzi jellegűek voltak, az emberföldrajz területén pedig településföldrajzi tanulmányok, község- és tájmonográfiák, általános természeti földrajzi és mezőgazdasági földrajzi vizsgálatok állottak előtérben. A kevésszámú részletkutatás miatt az ország földrajzának színvonalja teljesen elnagyolt volt.

A földrajzoktatás helyzete mind az egyetemi, mind a középiskolai oktatás vonalán nagyon rossz volt. Az egyetemeken évfolyamonként 6-10 órában tanítottak földrajzot, a gimnáziumok 8 osztálya alatt az I-III. osztályban összesen 8-10 órában tanítottak földrajzot. Egész Európában hazánkban volt a legalacsonyabb a földrajzoktatás színvonalára.

II. A földrajztudomány helyzete a felszabadulás utáni első években.

A magyar földrajztudomány még a felszabadulás után is jóideig, /1948-49-ig/ a burzsoá földrajz hatása alatt állt. A Szovjetunióban kialakult, a dialektikus és történelmi materializmus alapján álló földrajztudományok által elért eredmények, módszerek és álláspontok ebben az időszakban még alig éreztették hatásukat a magyar földrajztudományban.

Egyetemi vezető geográfusaink politikai állásfoglalása abban az időszakban jórészt a jobboldali "kisgazdapárt" álláspontjával jellemezhető, azzal a politikával szimpatizált, majd a jobbik esetben is a kisebb részük apolitikus volt.

Továbbá tájékozatlanok voltak a vezető geográfusok tudományuk helyzetét és további fejlődési lehetőségeit illetően és főleg ismeretlenek voltak számukra azok a hatalmas perspektívák, amelyeket a dialektikus materializmus alapján kifejtett geográfia tárt fel a Szovjetunióban a szocializmus építése során. Az emberföldrajzi és gazdaságföld-

rajzi kutatások az ideológiai alapok bizonytalansága miatt egy jó időre le is álltak és csak a természetföldrajzi részletkutatások folytak tovább a régi elméleti és gyakorlati alapokon. Változatlan volt a helyzet ebben az időszakban az oktatási munka területén is mind az egyetemen, mind a középiskolában.

E körülmények voltak az indítóokai vezető geográfusainkkal szemben kialakult, kezdetben jogos bizalmatlanságnak, hiba volt azonban - amit most utólag megállapíthatunk - pártunknak a tudósokkal szemben folytatott és most folyó politikája alapján az, hogy ez a válságos állapot sokáig tartott és nem ment át idejében aktív nevelő munkába.

Sem az Akadémia, sem az Oktatásügyi Minisztérium nem nyújtott segítséget a geográfianak hosszú időn át a stagnálásból való felébredésére, sőt az egyetemek geográfusaival kb. 1950 végéig nem foglalkoztak, s bennük a bizalmatlanság érzése egzisztenciális problémákat ébresztett, mely kétségtelenül hozzájárult a lassu fejlődésnek. Mindezekhez még bizonyos személyi ellentétek is kapcsolódtak. Ezt látszott alátámasztani az a körülmény is, hogy az Akadémia átszervezése után az egyetemi tanárok közül egy sem került be a földrajz ügyeit képviselő Földrajzi Állandó Bizottságba, egészen 1951-ig. Az egyetemek professzorai az 1949-50-es tanévtől kezdve egyre jobban foglalkoztak a Szovjetunió földrajztudománya eredményeivel, módszereivel, egyre több és több szovjet munkát fordítottak rá és ismertek meg. Ezek után vált mind szélesebb körben ismertté a marxista geográfianak az az álláspontja, hogy a geográfia két tudományos csoport, ellentétben a burzsoá geográfia álláspontjával.

Az általános természeti földrajz a földfelszín szféráján, a földrajzi burkot vizsgálja, annak jelenségeit, folyamatainak törvényszerűségét kutatja, a természettudományok módszereit alkalmazza, ezért természet-tudomány. Az általános természeti földrajznak van egy regionális tudományága is, mely a földfelszín egyes részein a természeti földrajzi törvényszerűségek és folyamatok leírásával foglalkozik.

A Gazdasági földrajz a termelés térbeli eloszlásának törvényeit kutatja, általánosságban és regionálisan. E kutatások során nem nélkülözheti a természeti földrajzi környezet tényezőinek tekintetbevételét, minthogy azonban a termelés területi megoszlását döntően a társadalmi tényezők határozzák meg, ezért a gazdasági földrajz módszerei társadalomtudományiak és maga a tudomány is a társadalomtudományok sorába tartozik. Az egész földfelszínnek az általános gazdasági földrajz törvényszerűségeinek felhasználásával történő, tájankénti leírása a regionális gazdasági földrajz feladata.

A két tudományágnak különállása mellett azonban nyomatékosan rá kell mutatni egymásrataltságra. A természeti földrajz a földrajzi burk kialakulásában tekintetbe kell venni a társadalom természetátalakító hatását, mint ahogy a gazdasági földrajz sem hanyagolhatja el a természeti földrajzi tényezőket. A két tudomány egymástól elválaszthatatlan testvértudomány.

A dialektikus materializmus alapján álló marxista geográfia tudatosan és elméletileg megalapozva választja ki a természettudományok körébe tartozó természeti földrajzot és a társadalomtudományok körébe tartozó gazdasági földrajzot. Mindkét ágazat a maga sajátos és megfelelő eszközeivel a szocializmus, illetve a kommunizmus építésének szolgálatában áll. A marxista geográfianak az előbb ismertetett alapvető álláspontja mellett még számos más elméleti és gyakorlati kérdése vált

ismeretesség geográfusaink előtt, sőt azóta már nagyobb részének álláspontjává is. Ennek kialakításában jelentős szerepe volt a Földrajzi Állandó Bizottság által 1950-51-ben rendezett vitaestéknek, melyen a hazánkban tartózkodó G.Sz.Kovaljov moszkvai egyetemi docens is résztvett, aki a legnagyobb odaadással igyekezett elősegíteni a magyar geográfia marxista szellemében való kibontakozását.

A fejlődés tovább, jelentős előmozdítója az 1950-51 óta folyó egyetemi ideológiai oktatás, sok szovjet mű és cikk lefordítása és az 1953 évben a Földrajzi Állandó Bizottság által rendezett szakmai ideológiai viták sorozata. E fejlődésnek hatása az utóbbi két év folyamán elhangzott szakmai előadásokban, cikkeken és könyvekben mutatkozott meg. Természetesen még sok elméleti kérdés tisztázása geográfia területén a jövő feladata.

III. A földrajztudomány helyzete az utóbbi években.

1./ Tervmunkálatok.

Népgazdaságunk öt éves tervével és ennek alapján a földrajztudomány öt éves tervének megindításával /1951/ az egyetemi reformok /1950-51/ bevezetésével új szakmai kezdeteket a magyar geográfia felszabadulás utáni fejlődésében. A MTA 1951 elején átszervezte Földrajzi Állandó Bizottságot, amelynek ettől kezdve tagjai lettek az egyetemek professzorai és Kovaljov elvtárs is.

A földrajztudomány első öt éves terve megadta a lehetőséget, hogy hazánkban első alkalommal megindulhatott a tervszerű és szervezett földrajzi kutatómunka, melynek feladata hazánk természeti földrajzának és gazdasági földrajzi viszonyainak részletes felkutatása, figyelembevéve a szocializmus építésének igényeit.

Az egyetemi reformok is szélesebb teret biztosítottak a földrajz oktatására, ugyanez a helyzet a középiskolai oktatás vonalán is. Több oktatót kellett beállítani, szükségessé vált több egyetemi és középiskolai könyv továbbá jegyzet megírása.

Mindezek a feladatok nagy perspektívát adtak a geográfusok számára, ennek eredményeként nagy lendülettel indult meg a kutatás és az oktatómunka. A gyakorlat igazolta, hogy a dialektikus materializmus konkrét alkalmazásának elsajátítására, az elméleti alapok nagyvonalú lefektetése után a legjobb eszköz a tényleges kutatómunka.

A földrajztudomány öt éves tervének végrehajtásán a

Földrajztudományi Kutatócsoport
ELTE Földrajzi Intézet
Szegedi Egyetem Földrajzi Intézete
Debreceni Egyetem Földrajzi Intézete
Marx Károly Közg. Egy. Gazd. Földrajz Tanszéke és a
Dunántúli Tudományos Intézet dolgozik.

Minden egyes földrajzi intézetnek önálló kutatócsoportja van, melyek között az öt éves tervben elvégzendő feladat arányosan oszlik meg. Az egyes intézetek külső szakembereket és a Pedagógiai Főiskolák földrajzi tanszékeit is bevonják a munkába. A 3 évvel ezelőtt megindult tervmunkálatok során az említett kutatócsoportok részletesen feldolgozták a Mátra, Csehát, Börzsöny, Pilis, Gerecse, Duna-Tisza köze, Nyírség, Bodroghöz, Mezőföld, Dunavölgye természeti földrajzi viszonyait, a Mecsek, Karszt hidrológiai problémáit. Gazdaságföldrajzi vonalon

AKADÉMIAI
LEVÉLTÁR

Duna-Tisza köz mezőgazdasági földrajzának, Tolna megyének és az ország járásokénti gazdaságföldrajzi képiének feldolgozása van folyamatban,

A kutatómunkálatok során nagy mértékben megváltozott hazánk természeti földrajzáról és gazdaságföldrajzáról a múltban kialakított kép. A részletes és tervszerű kutatómunka sok elvi kérdés megoldását vitte már eddig is dűlőre, de még többet vetett fel és a népgazdaság számára is számos hasznos adatot szolgáltatott. Elsősorban ki kell emelni azokat az eredményeket, melyeket a Karst-hidrologiai kutatások során értünk el, Pécs vizellátása és a borsodi ígarvidék vizellátásának kérdésében, valamint a törpe víziművek kijelölése terén tett javaslatainkat. Az eddigi földrajzi kutatómunkák eredményeinek monografikus feldolgozása folyamatban van.

Rá kell azonban mutatni arra, hogy a kutatások módszere még nem alakult ki teljesen. A kutatók még nem ismerték fel eléggé, hogy kutatásaik hogyan kapcsolódhatnak legjobban a népgazdaság igényeihez, hol, milyen problémákra hívják fel az gyakorlat embereinek figyelmét, másrészt viszont az állami tervező intézetek sem adtak feladatokat és nem támasztottak igényeket a geográfiával szemben /ha csak egy-két szempontból is/ mint ahogy azt a Szovjetunióban vagy a szomszédos népi demokráciákban teszik. Ha néhány esetben támasztottak is igényeket bizonyos feladatok kiadásával /VITI pl. felkérte a Földrajzi Kutatót, hogy készítsen gazdaságföldrajzi tudományos alátámasztást a 15 éves vizgazdálkodási kerettervhez/ a kutatók adatokhoz nem juthattak, aminek alapján a feladatot megoldhatták volna. A gazdaságföldrajzi kutatásoknál ez a nehézség még ma is fennáll, pedig a statisztikai adatok nélkül nem tudnak gazdaságföldrajzi törvényszerűségeket megállapítani, nem tudnak javaslatot tenni, hogy pl. ilyen vagy olyan helyiséget hova telepítsenek, hol, mit termeljenek vagy az eddigi telepítések és a termelés alapján valamilyen új gazdaságföldrajzi törvényszerűségekre mutassanak rá, mellyel a további fejlődést jobban elősegíthetnék stb. Ez a helyzet nagyon meglassítja és megnehezíti magának a gazdaságföldrajznak, mint tudománynak a fejlődését is, mivel a fejlődés a gyakorlati feladatok végrehajtásán keresztül volna a legjobban biztosítható. Szükséges ezen a téren az Akadémia Elnökségének fokozottabb segítsége és talán olyan formában, hogy egy-egy konkrét kutatási témához szükséges statisztikai adatokat megszerezhessük.

E nehézségek miatt a fiatal geográfusok nagyobb része természeti földrajzi problémákra specializálódott, ahol az adatszerzési nehézségek nem állnak fenn ilyen mértékben. A helyes viszont az volna, hogy a végző egyetemi hallgatók közül egyre többen a gazdaságföldrajzra specializálnák magukat. Ennek érdekében az egyetemi gazdaságföldrajzi oktatásban is módosításokat kell tenni.

Mindkét földrajztudomány területén van tennivalónk még a helyes szakmai profil kialakításában. Különösen a természeti földrajzon belül kell gondolkodnunk arról, hogy az eredményesen dolgozó geomorfológusok mellett a természeti földrajz egyéb ágazataiban se maradjunk el. A nevelő és irányító munkának tehát egyre inkább arra kell törekednie, hogy a helyes arányokat a természeti földrajzban is megteremtse.

A természeti földrajz, de különösen a gazdaságföldrajz nagyon sok eszméi és módszerbeli segítséget kap a szovjet földrajzi cikkek, tanulmányok és vitás anyagok dokumentációs anyagából, amely igen szép számban áll a kutatók rendelkezésére. Ezekből ismertük meg, hogy milyen feladatai és problémái vannak a Szovjetunióknak a természeti és gazdasági

földrajz terén, továbbá, hogy a szovjet népgazdaság milyen igényeket támaszt a földrajz mindkét tudományágával szemben és milyen eredményeket értek már el.

Geográfusaink tudják, hogy a szocializmus építésében minden tudománynak jelentős feladatai vannak. A geográfusokat is részben ez a tudat mozgatja és ebből a munkából ki akarják venni részüket.

Jelenleg harc folyik azért, hogy minél jobban bekapcsolódhassanak a népgazdaság építésének tudományos vonalon való elősegítésébe, másrészt igyekeznek megtalálni azt a módszert, amellyel munkájuk eredményesebb lehet.

A természeti földrajz és a gazdasági földrajz egyaránt szintetizáló tudomány. Nem egy-egy természeti, vagy gazdasági jelenséget tanulmányoznak, hanem a természeti földrajzi adottságok és folyamatok közötti kölcsönhatást és azoknak a társadalomra gyakorolt hatását vizsgálják úgy, hogy figyelembe veszik a társadalom visszahatásainak lehetőségeit a természetrajzi földrajzi környezetre. Ezzel tudományos alapot szolgáltatnak a szocializmust építő és természet átalakító munkák tervezése és végrehajtása számára. Fel kell ismernünk a természeti földrajzi törvények adottságaiban és a társadalmi gazdasági fejlődés eddigi eredményeiben mutatkozó szükségzerűségeket, ezek alapján kell kialakítani a sajátos gazdasági területeket és azok kapcsolatait. Ez a munka tudományos vonalon mind a természeti földrajz, mind a gazdasági földrajz közreműködését szükségessé teszi.

A földrajztudomány második öt éves tervében a földrajzi állandó bizottság azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a második öt éves terv végére az egész ország területét mind természeti földrajzilag, mind pedig gazdaságföldrajzi szempontból felkutassuk. Figyelembe vettük azt, hogy az első öt éves terv alatt megkezdett természeti és gazdaságföldrajzi kutatások során az ország területének egy részén a kutatások már befejeződtek, vagy igen előrehaladtak. Főszempont volt a terv összeállításánál az, hogy az első öt éves tervben elvégzett és a második öt éves tervben végzendő kutatások eredményeit feldolgozzuk és publikáljuk. A földrajztudomány és a gyakorlat közötti szoros kapcsolat megteremtéséért a Földrajzi Állandó Bizottság összeköttetést igyekszik teremteni a Tervhivatallal és több gyakorlati kutatóintézettel.

Célul tűzte ki továbbá a Földrajzi Állandó Bizottság a földrajztudomány vitás elméleti kérdéseinek további tisztázását, vitaüléseken, cikkek esetleg tanulmányok írásával. A burzsoá földrajzi iskolák kritikáját a haladó hagyományok, illetve a földrajz magyarországi tudománytörténetének feldolgozását. Fontos feladat a természeti és gazdasági földrajzi kutatások metodikájának kidolgozása, illetve annak elérése, hogy a kutatások a dialektikus és történelmi materializmus módszerével egy-egy szempontok szerint folyjanak.

2a/ Előadások, ankétok, viták, kiadványok.

Az 1952-53 év igen jelentős változást hozott ebből a szempontból. 1952-ben az egyetemeken az oktatási anyag programjainak elkészítése közben a földrajztudomány számos elméleti kérdését vitatták meg és ezek a viták általánosan ismertté tették a professzorok és egyetemi előadók előtt a dialektikus materializmus alapján álló marxista földrajztudományok közötti helyzetet, annak módszerét és főbb elvi kérdéseit.

1952 őszén újjáalakult az 1873-ban alapított Magyar Földrajzi Társaság. Az idén és a múlt év folyamán budapesti szakosztályaiban összesen 43 tudományos előadást, a szegedi osztály 7, a pécsi osztály 8 előadást tartott. Az előadások nagy része a természeti és gazdaságföldrajzi tervmunkálatok során elért eddigi tudományos eredmények megvitatását szolgálta és kisebb részben a földrajztanítás módszertanával foglalkozott. Ezek az előadások nagy mértékben megnövelték a földrajzi kutatások iránti kedvet olyanokban is, akik eddig nem foglalkoztak kutatással.

A Földrajzi Állandó Bizottság 1953 folyamán szakmai-ideológiai vitáuléseket rendezett, melyek keretében megvitatásra kerültek a dialektikus és történelmi materializmus alkalmazásának kérdései a földrajztudományi kutatómunkában, figyelembevéve az utolsó nagy sztálini mű tanításait, továbbá a XIX. Kongresszus anyagát. Sztálin elvtárs legújabb művében felvetett kérdések igen közelről érintették mind a természeti, mind a gazdasági földrajzi kutatómunkát. Ezért hosszabb /2-3 évre terjedő/ vitaanyag teremtett állított össze az Állandó Bizottság. A vitáulések eredményeként kialakulóban van a helyes vita és kritikai szellem.

A Földrajzi Állandó Bizottság irányításában indult meg a magyar és szovjet földrajzi művek kiadása is. A Földrajzi Értesítőben megjelent cikkek és tanulmányok a magyar geográfusok tervmunka beszámolóját tartalmazzák, de jelentős mértékben szerepet kaptak a szovjet szerzők lefordított munkái is.

1953-ban újból megjelent a Földrajzi Társaság folyóirata a Földrajzi Közlemények. Míg a Földrajzi Értesítő /sokszorosított kiadvány/ a geográfusok szűkebb csoportja részére közöl a kutatómunkában elért eredményeket, a Földrajzi Közlemények /nyomdai kiadvány/ már jelentősebb tudományos eredményeket, elméleti jellegű tanulmányokat nyújt a szélesebb szakközönség számára.

Igen jellemző, hogy a marxista szellemben meginduló magyar geográfia első önálló művei nem szorosabb értelemben vett tudományos munkák voltak, hanem a legsürgősebben felmerülő feladatok megoldását szolgálták. Ezért a marxista magyar geográfia első megnyilvánulásai a középiskolai tankönyvek és jegyzetek voltak. Természetesen ezekben a munkákban még nem érvényesült teljes mértékben a dialektikus materializmus, az elmélet és gyakorlat kapcsolata, a pártosság, de megállapítható, hogy középiskolai tankönyveink és egyetemi jegyzeteink színvonala évről-évre javul.

A magyar geográfusok által írt önálló egyetemi tankönyvek

Általános természeti földrajz I. kötet /1952/
Bulla-Kádár-Kéz-Száva Kovács szerzőkkel.

Általános természeti földrajz II. kötet /1954./
Bulla-Kádár szerzőkkel.

Az egyetemi tankönyvek sorozatában jelent meg Láng Sándor: Matematikai és csillagászati földrajza, mely mint segédkönyv szerepel. Sok hibája miatt alapos bírálatban részesült.

Igen sok segítséget jelent mind a kutató, mind az egyetemi oktatómunkában a szovjet földrajzi irodalomból lefordított következő munkák:

Markov: A geomorfológia alapvető problémái /Akad. Kiadó/

Berg: Az éghajlat és élet /Akad. Kiadó/

Dobrinjin: A Szovjetunió európai részének természeti földrajza /Tankönyvkiadó/

Az első ötéves terv során eddig elvégzett kutatások alapján a következő földrajzi monográfiák vannak készülóban:

Láng Sándor: Mátra, Cserhát /1954./
 Bulla Béla: Duna-Tisza köze /1954./
 Szabó Pál Zoltán: Mezők és környéke /1954./
 Pécsi Márton: Dunavölgy genetikája /1955/
 Markos György: Középdunántuli iparvidék /1955/
 Kádár László: Nyírség /1955./
 Szilárd-Marosi Ádám: Mezőföld /1955/

Az ország egyes tájainak monografikus feldolgozása a második ötéves terv munkálatai során tovább folytatódik. A második ötéves terv keretében négykötetes kiadványsorozat készül a Földrajztudományi Kutatócsoport irányításával Budapest főváros és környékének földrajzi feldolgozására.

Az Egyetemi Atlasz szerkesztésében nagyszámban vesznek részt az élvonalbeli geográfusok. Ez a munka már 1951 óta folyik. Az egész munka 114 lapos színes térképatlasz, melyből 1954 év folyamán 24 oldal jelenik meg, a jövő évben pedig az Egyetemi Atlasz lapjaiból 48 oldalas térképfüzet kiadására kerül sor a középiskolák számára. Az egész munka 1956-ban fejeződik be, mely nemzetközi viszonylatban is jelentős mű lesz. Ezzel párhuzamban elkészülnek a világrészek fali térképei és egy 200.000-es közigazgatási térkép Magyarországról. A továbbiakban turisztatérképek és Budapest város térképe van tervbevéve. A térképek szerkesztésének és tervezésének irányítását az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal, valamint a mellette működő-geográfusokból álló Térképbizottság végzi.

A második ötéves tervben a Földrajzi Állandó Bizottság tervbevette egy Nagy Magyar Atlasz kiadásának előkészítését is.

3./ Külföldi tanulmányutak.

Minden tudományág tudósainak és kutatóinak fejlődési szempontjából igen sokat jelentenek a külföldi tanulmányutak és a külfölddel való tudományos tapasztalatsere. Különösen áll ez a földrajztudományra, melynek eredményes műveléséhez feltétlenül szükséges, hogy a geográfusok a földfelszínből minél többet megismerjenek. A földrajztudományban az összehasonlítási módszer igen lényeges. A hazai földrajzi viszonyokat és azok törvényszerűségeit csak úgy tudjuk helyesen megismerni, ha összehasonlításokat tehetünk más vidékek földrajzi viszonyaival.

Az elmúlt 15 év folyamán alig volt módja a magyar geográfusoknak külföldi tanulmányutakra és ez a körülmény igen hátráltatja a földrajztudomány fejlődését. A külfölddel való kapcsolat csak személyes kapcsolatokon keresztül lehet eredményes, a földrajztudomány külföldi kapcsolatait csupán levelezéssel nem lehet megoldani. Sok olyan tudományos probléma van máris, melyekkel a hazai geográfusok és a szomszédos népi demokratikus országok geográfusai is foglalkoznak, de nem ismerik egymás elért eredményeit. Nyomatékosan rá kell mutatni annak szükségességére, hogy a földrajztudomány fejlődése érdekében minél több geográfus mehessen külföldre.

4./ Földrajztudományi Kutatócsoport.

Utóda az 1949-ben felállított Földrajzi Könyv-és Térképtárnak, melyet 1951 végén szervezett át az Akadémia. A Földrajztudományi Kutatócsoport 1952 januárjában kezdte meg működését, az Akadémia által a Földrajzi Állandó Bizottság tagjaiból kijelölt Tudományos Tanács irányítása és ellenőrzése mellett, mint a később létrehozandó Földrajztudományi Intézet magva.

A Kutatócsoport feladata: az ország különböző területén az Akadémia által támogatott földrajzi tervmunkálatok központi összefogása. Emellett saját maga is végez földrajzi kutatásokat. A földrajzi kutatómunkák eredményeinek publikálása a Földrajzi Értesítő és más kiadványok útján. Külföldi tudományos kapcsolatok létesítése és ápolása, könyv-és térképtár fenntartása a geográfusok részére. Dokumentációs gyűjtemény létesítése a kutatómunka alátámasztására.

A Kutatócsoport jelenleg három részlegre oszlik:

- 1./ Természeti földrajzi részleg /5 fő/
- 2./ Gazdasági földrajzi részleg /7 fő/
- 3./ Könyvtári és dokumentációs részleg /3 fő/

Emellett adminisztrációs és gazdasági részleg /3 fő/.

A Kutatócsoport megalakulása óta létszámbelileg állandóan fejlődött ugyanakkor feladatai is megnöttek, munkája tervszerűbb és tartalmasabb lett. 1952-ben még sok volt a szervezési feladat, a kutatók is csak az év folyamán kerültek az intézményhez, így csak az év második felében indult meg a területi kutatás.

A tervszerűbb elmélyültebb kutatómunka 1953 év folyamán kezdődött meg és vele párhuzamosan a kutatások feldolgozása, illetve az előzetes jelentések publikálása.

Az egyes részlegek főbb feladatai:

A természeti földrajzi részleg 1952-53-ban végzett kutatásai során feldolgozta a Mezőföld morfológiáját, a Duna völgyének morfológiáját és megkezdte Budapest és környékének morfológiai vizsgálatát, mely 1955 júliusáig külső tudósok bevonásával készül el.

A gazdasági földrajzi részleg munkaterülete Duna-Tisza köze mezőgazdasági földrajzának feldolgozása. Jelenleg részletes jelentés készül a Tervhivatal számára Bács-Kiskun megye mezőgazdaságának állapotáról, földrajzi szempontok alapján. A jövő évben pedig elkészül az egész Duna-Tisza köze gazdaságföldrajza.

Mindkét részlegben több egészen fiatal kezdő kutató dolgozik, kik az egyetemet túlnyomórészt egy-két évvel ezelőtt végezték el. Mindkét részlegben folyik a szervezett továbbtanulás az egyes kutatók specializálódásának megfelelően. Mindkét részleg közös megbeszéléseken vitatja meg a tudományág elméleti és módszertani kérdéseit, ezáltal kívánja szervezettel is biztosítani a Kutatócsoport a kutatók szakmai-ideológiai fejlődését.

A könyvtári dokumentációs részleg végzi a Kutatócsoport dolgozóinak megfelelő tudományos forrásanyaggal való ellátását. Másodlagos feladata a rokonjellegű hazai tudományos intézmények hasonló kiszolgálása.

Részei: a könyvtár /9000 kötet/, térképtár /3000 térkép/, folyóírat-tár /1500 kötet/, képgyűjtemény /2000/

Röviden rá kell itt mutatni az elhelyezés nehézségeire. A könyvraktár polcai teljesen megteltek, a térképtár elhelyezésére egyáltalán nincs mód, de az Intézet egésze akadémiai intézethez nem méltó módon szűk, sötét utcában, az ostrom alatt teljesen megrongálódott házban helyezkedik el.

A másik probléma az, hogy a területi kutatásokhoz nem áll rendelkezésre megfelelő közlekedési eszköz. Legalább azt kellene biztosítani, hogy a földrajzi tervekutatásokhoz az egész országban egy gépkocsi rendelkezésre álljon.

A Kutatócsoport felsorolt munkálataihoz a Magyar Tudományos Akadémia II. Osztálya megfelelő anyagi támogatást ad, ugyanez mondható egyéb szervezeti segítségnyújtás terén is. A feladatok tartalmi irányítása és ellenőrzése a Tudományos Tanács és a Földrajzi Állandó Bizottság feladata. A tudományos munka irányítása és ellenőrzése terén azonban az Akadémia által kijelölt Tudományos Tanácsnak az eddigieknél sokkal több segítséget kell nyújtania. A Tudományos Tanács eddigi munkája csak alkalomszerű és formális volt. Nem foglalkozott a Földrajztudományi Kutatócsoport távolabbi perspektívájával és tudományos feladatainak megjelölésével, pedig erre feltétlenül szükség van az ott dolgozó fiatal kutatók szakmai fejlődése szempontjából is.

A II. osztálynak sajátos feladatai és profilja következtében szintén nem volt módja arra, hogy a Földrajzi Kutatócsoport tartalmi munkáját irányítsa és ellenőrizze, ami vonatkozik nemcsak a Kutatócsoportra, hanem a tudomány egészére.

--

Ennyiben kívántuk ismertetni a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének kérésére a földrajztudomány és intézményei múltbeli és jelenlegi helyzetét. A további fejlődés biztosítása érdekében a következő javaslatot terjesztjük az Elnökség elé:

- 1./ A földrajztudomány hosszú évekre szóló feladata az ország természeti és gazdasági földrajzi alkatának feltárása a szocializmus építésének szolgálatában. Ez magában foglalja a földrajzi potenciál megállapítását és ezek alapján adott lehetőségeink mellett a termelés /beruházás, fogyasztás, forgalom/ előnyösebb, a szocializmus feltételeinek megfelelő elosztását. Ezeknek a követelményeknek a földrajztudomány a II. Osztály keretében csak korlátozott mértékben tud megfelelni, mert a gyakorlattal való kapcsolata a II. Osztály sajátos feladatai és profilja következtében nem volt a kívánatos módon megvalósítható. Ettől eltekintve a földrajztudomány a II. Osztály irányító jó munkájának köszönheti azt, hogy kutatói és tudósai ideológiailag jelentősen megerősödtek és sokat fejlődtek. Ennek eredményeként az utóbbi években a magyar földrajztudomány is sokat fejlődött. A földrajztudósok és kutatók általában szakmai-ideológiai szempontból már fejlettek annyira, hogy helyes ideológiai alap biztosításának szempontja már nem teszi szükségessé, hogy a földrajztudomány a II. Osztályon belül maradjon. Ezért arra kell törekedni, hogy a földrajztudomány az Akadémia egy olyan osztályának keretében helyezkedjen el, mely a fentvázolt követelményeket feladatainál fogva inkább biztosítja.

Ezért javasoljuk:

- 1./ hogy a földrajztudomány teljes egészében /mind a természeti, mind a gazdasági földrajz/ a VI. Osztály keretében foglaljon helyet egy létesítendő "geo-csoport" keretében a geológiával, a hidrológiával és településtudománnyal együtt,
- 2./ a gazdaságföldrajz képviselőiből továbbá a filozófiai és közgazdasági főbizottság képviselőiből egy mozgékony albizottság létrehozását, mely az ökonómia és a gazdasági földrajz összefüggő és felmerült elvi kérdéseit vitassa meg,
- 3./ a Földrajztudományi Kutató Csoportnak akadémiai intézetté való átszervezését,
- 4./ az előbbieken már említett külföldi tanulmányutak fokozottabb biztosítását,
- 5./ a gazdaságföldrajzi kutatásokhoz, egyes konkrét témához szükséges statisztikai adatok és topográfiai térképek megszerzéséhez az Akadémia Elnöksége nyújtson hathatós segítséget,

Helyesnek tartanánk, ha további tervként kitűzné az Akadémia Elnöksége azt, hogy az összes geo-tudományokat egy "geo-szakosztályban" tömörítene, miként az a Szovjetunióban és a többi népi demokráciában is van.

Budapest, 1954. március hó.